

ELEKTRONICZNY SŁOWNIK NAZW WODNYCH POLSKI

THE ELECTRONIC DICTIONARY OF HYDRONYMS IN POLAND

Paweł Swoboda

Pracownia Toponomastyczna, Instytut Języka Polskiego PAN w Krakowie

SŁOWA KLUCZOWE: hydronimia, toponimia, leksykografia, rejestr nazw geograficznych

STRESZCZENIE: W artykule omawiam opracowywany w formie elektronicznej *Słownik nazw wodnych Polski*. Ma on na celu zebranie jak największej liczby obiektów wodnych (zarówno wód płynących, jak i stojących) mających współcześnie lub w przeszłości nazwę. Na artykuł hasłowy składają się następujące informacje: współczesna nazwa obiektu, dane fizyczne obiektu, lokalizacja geograficzna, chronologiczne zestawienie zapisów historycznych i etymologia nazwy. Stworzony na potrzeby słownika moduł elektroniczny (w założeniu dostępny w Internecie) pozwala na łatwą edycję haseł, a także na przeszukiwanie i sortowanie bazy danych, jaką stanowi omawiany słownik, według wielu kryteriów i filtrów. W artykule opisuję historię powstania słownika, sposób jego tworzenia i późniejszego wykorzystywania. Przy opisie tworzenia haseł zwracam uwagę na problemy, na jakie napotykałyśmy przy pozyskiwaniu danych z różnych rejestrów geograficznych.

1. STAN BADAŃ

Polska toponomastyka ma bogaty dorobek w zakresie opracowań hydronimicznych, tj. zajmujących się nazewnictwem obiektów wodnych. Mają one różny charakter – mogą to być jedynie wykazy nazw z obszaru danego dorzecza, np. *Hydronimia Wisły* pod red. P. Zwolińskiego z 1965 r., *Hydronimia Odry* (HO) pod red. H. Borka z 1983 r., które zestawiają nazwy poszczególnych obiektów w układzie hydrograficznym. Inny typ opracowań hydronomastycznych, to sporządzane na bazie takich wykazów słowniki historyczno-etymologiczne. Spośród nich należy wymienić w pierwszej kolejności powstałą w latach 1985–2005 serię *Hydronymia Europaea* (HE), która objęła swym zakresem nazwy zarówno wód stojących, jak i płynących w dorzeczu Wisłoka (HE 3, 15), Wieprza (HE 6), Bugu (HE 10), Pregoły (HE 8, 11), Sanu (HE 17, 18), części dorzecza Narwi (do ujścia Biebrzy, HE 19, 20), w dużej części dorzecza Wisły, a także obszar między Dolną Odrą, Parsętą, Dolną Wisłą i Pregołą (HE, 1, 2, 4, 7, 9, 12, 14, 16). Łącznie seria *Hydronymia Europaea* stanowi 20 tomów. Należy wymienić także opracowania spoza wspomnianej serii, jak te dotyczące dorzecza Warty (Rieger, Wolnicz-Pawłowska, 1975; Wolnicz-Pawłowska, 2006; Duma, 2010), Sanu (Rieger, 1969), obszaru między Dolną Wisłą i dolną Odrą (Duma, Rzetelska-Feleszko, 1977), a także liczne lokalne opracowania, w których kryterium doboru materiału stanowiły nie granice wodne, ale administracyjne (w historycznym lub współczesnym ujęciu, np. *Hydronimia powiatu świeckiego* E. Jakus-Borkowej (1989), *Nazwy rzek lewobrzeżnego*

Mazowska J. Dumy (1999) czy *Nazwy wodne Sądecczyzny* E. Pawłowskiego (1996). Jak już powiedziałem, charakter tych opracowań jest przede wszystkim językoznawczy, toteż kwestie np. dokładnej lokalizacji nie były dla ich autorów pierwszorzędne, choć nie pozostawały bez znaczenia – często wyłącznie na podstawie lokalizacji geograficznej (a więc możliwości odniesienia do innych obiektów w przestrzeni i ich nazw) można np. rekonstruować nazwę danego obiektu. Nie wdając się jednak w ocenę tych opracowań, chciałbym przejść do przedstawienia założeń i celów powstającego w Pracowni Toponomastycznej Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie *Słownika nazw wodnych Polski*. Chciałbym w głównej mierze zwrócić uwagę na problemy przy jego opracowywaniu związane z niespójnością informacji w różnych bazach georeferencyjnych (przede wszystkim przy ustalaniu nazwy współczesnej obiektu i lokalizacji) oraz na korzyści, jakie mogą płynąć z powstania naszego słownika.

2. SŁOWNIK NAZW WODNYCH POLSKI

Pomysłodawcą stworzenia słownika był prof. Kazimierz Rymut (autor wielu opracowań z zakresu hydronimii, głównie z dorzecza Wisły). Według przedstawionych przez niego założeń *Słownik nazw wodnych Polski* ma obejmować nazwy wodne z obszaru Polski w jej dzisiejszych granicach. Jeśli jakiś obiekt wodny leży na granicy państwa, przecina tę granicę, to w opracowaniu uwzględnione zostały tylko nazwy tego obiektu, który znajduje się na terenie naszego kraju. Może to być górny, środkowy, dolny bieg rzeki, część kanału, część jeziora. Północną granicę obszaru, z którego nazwy obejmuje słownik, stanowi linia brzegowa. „Do nazw wodnych zaliczono wszystkie nazwy własne naturalnych i sztucznych obiektów wodnych, zarówno cieków jak i wód stojących, a więc rzek, potoków, strug, kanałów, jezior, stawów, bagien. W odniesieniu do rzek nazwami wodnymi są nie tylko nazwy rzek i ich odcinków, ale także zakoli rzecznych, rzek podziemnych, głębin rzecznych, wodospadów, wirów. Wśród nazw określających zbiorniki wodne znalazły się nazwy jezior, zalewów wodnych, stawów naturalnych i sztucznych, rybnych i przydomowych. Uwzględniono także nazwy toni rybackich, naturalnych wytrysków wody z ziemi, źródeł, studni, a także nazwy bagien, błot, moczarów, trzęsawisk” (Rymut, 2002: 40–42). Trzeba jednak dodać, że nie jest to *stricte* słownik nazw, ale słownik obiektów wodnych mających w przeszłości lub obecnie nazwę (lub kilka nazw), a w związku z tym w słowniku jeden artykuł hasłowy będzie odnosił się do jednego obiektu. Pierwszym etapem prac nad słownikiem było wykonanie w ramach grantu Komitetu Badań Naukowych alfabetycznej bazy nazw wodnych (obejmującej lokalizację obiektu i zestawienie zapisów historycznych), która opierała się na wspomnianej wcześniej serii HE i innych opracowaniach hydronomastycznych. W przypadku dotychczas nieopracowanych dorzeczy (m.in. Górnej i Środkowej Odry, Środkowej Wisły) hasła tworzone były na podstawie współczesnych wykazów, takich jak: *Nazewnictwo geograficzne Polski. Tom I. Hydronimia; Atlas Podziału Hydrograficznego Polski, Państwowy Rejestr Nazw Geograficznych, Monitor Polski, Dziennik Ustaw*, mapy topo- i hydrograficzne, a także dane pozyskane z urzędów samorządowych oraz innych źródeł (mniej lub bardziej oficjalnych). Następnie uzupełniano te dane o zapisy i informacje z dostępnych nam źródeł historycznych. Na podstawie wymienionych współczesnych wykazów weryfikuje się także powtórnie materiał zgromadzony w istniejących już opracowaniach. Zamiarem autorów słownika jest, by był on możliwie w najwyższym stopniu zgodny ze wspomnianymi wykazami. Trzeba

jednak zaznaczyć, że i między nimi występuje wiele rozbieżności, które omówię w części poświęconej strukturze hasła. Ostatnim etapem tworzenia słownika jest opracowanie etymologii dla nazw poszczególnych obiektów.

Pierwotnie słownik miał mieć formę książkową, jednak w ostatnich latach postanowiono, że ukaże się on w wersji elektronicznej, dostępnej w Internecie. Takie rozwiązanie ma wiele zalet. Przede wszystkim pozwala na korektę lub uzupełnienie danych w każdej chwili. Jest to możliwość bardzo przydatna, zważywszy na to, jak wiele jeszcze nieścisłości spotykamy w zakresie nazewnictwa i lokalizacji obiektów wodnych. W odróżnieniu od statycznego charakteru tradycyjnych opracowań, elektroniczna formuła opracowywanego przez nas słownika pozwala także na sortowanie obiektów podług wielu kryteriów, które stanowią dane zamieszczone w poszczególnych hasłach. Jest to w końcu także najlepsza droga do upowszechnienia prowadzonych przez nas badań. Opracowywany w chwili obecnej moduł elektroniczny słownika jest wynikiem współpracy Instytutu Języka Polskiego z Wyższą Szkołą Technik Informatycznych w Katowicach.

2.1. Tworzenie hasła

Informacje dotyczące danego obiektu wprowadzamy do słownika za pomocą formularza, który podzielony jest na kilka części, co podyktowane jest pierwotną strukturą hasła, składającego się z 4 segmentów (części): 1) tytuł hasła; 2) opis i lokalizacja obiektu; 3) historyczne i współczesne zapisy nazw danego obiektu; 4) wykaz literatury, na której bazowano przy opracowywaniu hasła. Poniżej opisuję typy danych zawartych w tej części hasła, sposób ich wprowadzania, a także problemy, jakie napotykamy przy ich pozyskiwaniu z różnego rodzaju rejestrów.

Tytuł hasła. Według założeń prof. Kazimierza Rymuta tytułem hasła jest „współczesna nazwa oficjalna, urzędowa obiektu wodnego. W wypadku braku nazwy urzędowej będzie nim najbardziej rozpowszechniona forma nazwy”. Założenie to, jak najbardziej słuszne, jest jednak czasem bardzo trudne do zrealizowania. Jak pisze prof. J. Gołaski „świadectwem urzędowego ustalenia nazwy jest ogłoszenie w Monitorze Polskim” i według rozporządzenia Prezydenta RP jeszcze z 1934 r. w stosunkach publicznych powinno się używać tylko ich (Gołaski, 1996: 167). Jak dowiodły badania prof. Janusza Gołaskiego dotyczące realizacji tych postulatów przez kartografów, nazwy urzędowe wedle wspomnianego kryterium używane są bardzo rzadko i wyłącznie w przypadku większych obiektów (pomijając fakt, że samych nazw urzędowych jest o wiele mniej niż nieurzędowych) (tamże). Powodem takiego stanu rzeczy mogą być niedopatrzenia zarówno ustalających nazwy obiektów (niedotarcie do istniejącej już nazwy zwyczajowej, ustalenie nazwy w wyniku błędnej lokalizacji lub jej braku), jak i użytkowników nazw, którzy często nie mają świadomości istnienia urzędowej nazwy.

W związku z takim stanem rzeczy zdecydowano, by tytułem hasła była standaryzowana forma nazwy wodnej przyjęta przez Komisję Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych. Jeśli jakaś nazwa nie została zarejestrowana przez Komisję, to tytułem hasła staje się używana dziś językowo poprawna forma nazwy lub nazwa najbardziej rozpowszechniona. Niestety, w praktyce wybór nazwy według tych kryteriów nie jest zawsze oczywisty i nastęca pewnych trudności. Często przy konfrontacji różnych dokumentów lub wykazów mających charakter urzędowy (Monitor Polski, Dziennik Ustaw), standaryzacyjny (HPol) bądź wydawanych przez takie instytucje państwowe jak GUGiK (AtPHP,

mapy topo- i hydrograficzne) widoczne są nieścisłości. Przyjrzyjmy się zestawieniu zapisów dla potoku będącego prawym dopływem Głowni (→ Rozanka → Nysa Kłodzka), płynącego na płn. od Międzylesia:

<i>Schnels f.</i>	1747 CGla;
<i>Schnalzfloß, Goldflößel, Höllenwasser</i>	1801 WBeschr IV 14–15;
<i>Schnalzbach</i>	1841 Klemenz 71;
<i>Höllen-Flössel</i>	1884 MBl(Rosenthal, 5865);
<i>die Schnalz</i>	1896 OS II 64;
<i>Piekielko, Höllen Flössel</i>	1951 Rosp 237;
<i>Całodolnik</i>	1983 HO nr 47;
<i>Gołodolnik</i>	1989 Mp-10(Różanka, 482.243);
<i>Gołodolnik</i>	2003 GUGiK;
<i>Piekielko</i>	2005 AtPHP(C-10);
<i>Całodolnik</i>	2006 HPol I 30.

Ograniczmy się tu jedynie do zapisów powojennych. Stanisław Rospond, opierając się na Monitorze Polskim lub Dzienniku Ustaw (Rospond, 1951: VIII, XXIV–XXVII), zamieścił w swoim słowniku nazwę *Piekielko*, która semantycznie miała odpowiadać poprzedniej niemieckiej nazwie *Höllen-Flössel* (od niem. *Hölle* ‘piekło, otchłań, głębia’). W wykazie hydronimów Odry z 1983 r. spotykamy już jednak nazwę *Całodolnik*, która jest zapewne zniekształceniem (złym odczytaniem?) nazwy *Gołodolnik*, powszechnie stosowanej choćby w przewodnikach turystycznych (tu dysponujemy tylko późniejszym zapisem z mapy z 1989 r., który znalazł się też w materiałach roboczych GUGiK). Urzędową nazwę *Piekielko* spotykamy dopiero w Atlasie Podziału Hydrograficznego Polski z 2005 r., a jednak – nie wiadomo z jakiego powodu – w wydanym w 2006 r. wykazie nazw standaryzowanych (HPol) znalazła się błędna nazwa *Całodolnik*. Dodać należy, że nazwę tę spotykamy wyłącznie w tym wykazie, w PRNG (który na nim bazuje) oraz we wspomnianej wcześniej HO.

Podobną sytuację obserwujemy w przypadku nazw wielu innych obiektów. Przytoczę tu jeszcze tylko dwa przykłady omawianego wahania.

1) Id. Dramy (→ Kłodnica),
w okolicy Tarnowskich Gór:

Ziemieniczcer W. 1828 DomKart;
Grzybowicki Potok 1951 Rosp 95;
Grzybowicki Potok 1983 HO nr 40;
Jelinka 1993 Mp-50(M-34-50-C);
Jelinka 1993 Mp-10(M-34-50-C-d-4);
Pot. Świątoszowicki 2001 HydroMp-50(M-34-50-C);
Grzybowicki Potok 2005 AtPHP(E-10);
Jedlinka (!) 2006 HPol I 97.

2) pd. Jeziernicy (→ Strumień → Odra),
w okolicy Krosna Odrzańskiego:

Olcha, Heide Graben 1951 Rospond 407; MPol A-62;
Olcha 1983 HO nr 122;
Tęcza 2002 HydroMp-50(N-33-138-D);
Tęcza 2003 DzU nr 16, poz. 149;
Tęcza 2005 AtPHP(A-6);
Tęcza 2005 GUGiK;
Ochla (!) 2006 HPol I 190.

W pierwszym przykładzie przy standaryzacji nie wzięto pod uwagę istnienia nazwy urzędowej (*Grzybowicki Potok*) i zaproponowano nazwę *Jedlinka*, która jednak okazała się zniekształceniem nazwy *Jelinka* (od nazwy przysiółka i doliny w tej okolicy – *Jelina*). Warto też zwrócić uwagę, że na mapie hydrograficznej mamy jeszcze inną nazwę (*Potok Świątoszowicki*). W drugim przykładzie wzięto już pod uwagę nazwę urzędową z 1951 r., jednak także i ją zniekształcono (zapewne wskutek podobieństwa do nazwy dużego ciekę *Ochla*). Obserwujemy tu jednak sytuację co najmniej dziwną, mianowicie w Dzienniku Ustaw z 2003 r. znalazła się nazwa *Tęcza* dla omawianego obiektu, co dowodzi braku zgodności

danych w tej samej rangi dokumentach (nazwa *Olcha* pochodzi z Monitora Polskiego z 1951 r.). Skoro w dokumentach urzędowych (państwowych) nie stosuje się nazw urzędowych, trudno dziwić się, że w wykazach niższej rangi i słownikach występują błędy i nieścisłości.

W przypadku obiektów niemających dziś nazwy (lub nieistniejących) nie występuje wyżej opisany problem – za tytuł przyjmuje się nazwę najpóźniej notowaną, choć są od tego wyjątki, np. jeśli wiadomo, że najpóźniejszy zapis jest zniekształcony lub błędnie obiektowi przypisany. Przykładowo ostatni zapis dla nieistniejącego stawu *Würchen Teich* (10 km na pñ.-wsch. od Jawora w woj. dolnośląskim) brzmi *Würcken T.* (1829 MpRey nr 151). Tytułem hasła została jednak forma *Würchen Teich*, gdyż wszystkie wcześniejsze zapisy zawierają człon *Würchen*, a nazwa miejscowa, od której zapewne powstała nazwa stawu to *Würchwitz* (pol. *Wierzchowice*), również zapisywana przez *ch*, a nie *ck*.

Opis i lokalizacja obiektu. Kolejnym elementem po tytule hasła jest zdefiniowanie typu obiektu. Opieramy się tu również na istniejących wykazach i opracowaniach, które często charakter obiektu traktują dość dowolnie (dotyczy to zwłaszcza prac onomastycznych, zob. Wolnicz, 2006: 11). Najczęściej spotykamy się z wahaniami: „*potok* : *struga* : *strumień* : *rów*”, „*jezioro* : *sztuczny zbiornik wodny*”, „*jezioro* : *staw*”, „*rzeka* : *kanal*”. Jednym z powodów, dlaczego tak się dzieje jest często zawarcie w nazwie terminu hydrologicznego nieodpowiadającego rzeczywistemu charakterowi obiektu (np. widniejący w HPol *Borkowicki Potok*, pd. Nysy Kłodzkiej, który jest w rzeczywistości rowem). Czasem też zbyt pochopnie wykorzystywano element nazwy do fizycznego opisu obiektu, ale sytuacja może być również odwrotna – wskutek odmiennego definiowania typu obiektu dochodziło do ustalenia różnych nazw dla tego samego ciek. Za przykład niech posłuży lewy dopływ Niesobu (→ Prosna → Warta), noszący do II wojny światowej nazwę *Świba* (w 1890 r. opisywana jako rzeczka, SG XI 642), dla którego po 1945 r. w poszczególnych wykazach i opracowaniach ustalono następujące nazwy:

<i>Świbaski Potok</i>	1949 SPDO;
<i>Świbska Struga</i>	1980 PHP 192;
<i>Świba a. Świbaski Potok</i>	1983 HO nr 153;
<i>Rów Kierzno Donaborów</i>	2003 DzU nr 16, poz. 149;
<i>Rów Kierzno-Donaborów</i>	2005 AtPHP(E-8);
<i>Świbska Struga (Rów Kierzno-Donaborów)</i>	2006 Plan rozwoju lokalnego powiatu kepińskiego
<i>Rów Kierzno-Donaborów</i>	2006 HPol I 111.

Warto tu także wspomnieć o błędnym tłumaczeniu przedwojennych nazw niemieckich na Ziemiach Zachodnich, gdzie często człon utożsamiający *Bach* ‘potok, strumień’ tłumaczono jako *rów*, a człon *Graben* ‘rów’ jako *struga* czy *potok*, co mogło rzutować na późniejsze błędne określenie typu obiektu, nieuwzględniające fizycznych, hydrologicznych właściwości obiektu). Jako przykłady takich tłumaczeń można tu wymienić wspomniany wcześniej *Borkowicki Potok*, pd. Nysy Kłodzkiej koło Skorogoszczy, który nosił niemiecką nazwę *Flössel Graben* (MBI nr 5272 z lat 1896 i 1936) lub też inny ciek – *Kozi Potok*, ld. Posny (→ Ścinawka → Nysa Kłodzka), który wcześniej nazywał się *Bock Graben* (od niem. *Bock* ‘koziół’).

Z punktu widzenia onomastyki typ obiektu ma przeważnie znaczenie drugorzędne (choć niepozostające bez znaczenia), jednak dla potencjalnego użytkownika naszego słownika ustalenie, jaki jest rzeczywisty charakter obiektu, ma znaczenie o tyle, że gdy będzie on chciał zapoznać się z nazwami tylko i wyłącznie np. sztucznych zbiorników

wodnych, przy błędnej kwalifikacji nie znajdzie w wynikach wyszukiwania wszystkich interesujących go obiektów lub znajdzie takie, które sztucznymi zbiornikami nie są.

Kolejna informacja, jaką wprowadzamy w tej części hasła, to dane fizyczne obiektu. W przypadku wód płynących jest to długość w kilometrach (do drugiego miejsca po przecinku), w przypadku wód stojących powierzchnia w hektarach.

Następnie wprowadzane są dane o lokalizacji obiektu. Dla wód płynących podawana jest strona dopływu, recypient i – w nawiasie – dalszy ciąg recypientów. Dodatkowo określa się (jeśli to możliwe) lokalizację źródeł cieków, miejscowości lub obiekty terenowe, przez które on przepływa oraz możliwie dokładną lokalizację ujścia w odniesieniu do najbliższej miejscowości lub, w przypadku np. cieków górskich, najbliższych obiektów terenowych. W przypadku wód stojących określane jest położenie względem najbliższej miejscowości i jej przynależność administracyjna (województwo, gmina). Jeśli obiekt nie istnieje, jest zaginiony lub zlokalizowany jedynie w przybliżeniu, to jest to również sygnalizowane.

Właściwa lokalizacja obiektu ma często niebagatelne znaczenie dla sporządzenia poprawnej etymologii, objaśnienia pochodzenia nazwy czy przemian nazewniczych. Niejednokrotnie też dane językowe, pozwalające na znalezienie odniesień względem nazw innych obiektów, umożliwiają poprawne zlokalizowanie obiektu, co zresztą czyni onomastykę przydatną przede wszystkim naukom historycznym, a także geograficznym.

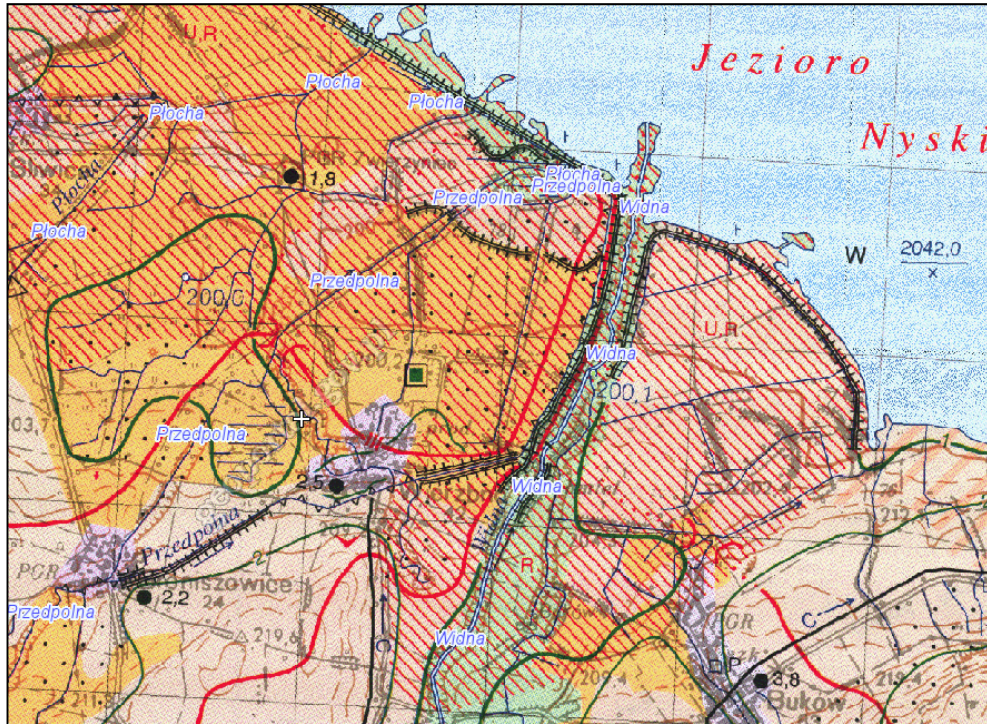
Poza wymienionymi wyżej rodzajami danych postanowiono, że wprowadzane będą też współrzędne geograficzne (zaczepnięte z wykazów, a w przypadku ich braku określone na podstawie np. przeglądarki map Geoportalu), które odsyłać będą do określonego miejsca na mapie internetowej, umieszczonej w ramce w obrębie hasła. W obecnej wersji roboczej zamieszczamy link odsyłający do mapy Google, jednak mamy nadzieję, że w przyszłości będzie to inna przeglądarka map.

Prawidłowe ustalenie lokalizacji, zwłaszcza obiektów współcześnie istniejących, wydawałoby się raczej łatwym zadaniem, jednak również i w tej materii występują nieścisłości w wykazach. Dotyczy to przede wszystkim hierarchii dopływów trzeciego i czwartego rzędu, jak w przypadku lokalizacji potoku *Przedpolna*, który w Dzienniku Ustaw określany jest jako dopływ Widnej, natomiast według wykazu standaryzowanych nazw jest to dopływ Jez. Nyskiego. Rozbieżności w lokalizacji tego cieku (jego przebiegu i ujścia) widoczne są także w źródłach kartograficznych (tu mapa hydrograficzna i nałożone na nią etykiety PRNG), na których opierały się wspomniane wykazy (Rys. 1).

Czasami też nieuwzględnienie przez kartografa czy autora wykazu kontekstu onimicznego może skutkować przypadkowym zlokalizowaniem obiektów. Zobrazujmy to na kilku przykładach. Na przedwojennej niemieckiej mapie z 1930 r. (MBI nr 2030, Rys. 2) widnieje jezioro *Pinnau See* (od n. m. *Pinnau*, pol. *Piniewo*) oraz *Bauditter See* (od n. m. *Bauditten*, pol. *Budwity*). Po wojnie jeziora te zmieniły nazwę na *Piniewo* i *Jezioro Budwickie*. Jednak po znacznym zmniejszeniu się powierzchni jeziora *Piniewo* w późniejszym czasie przeniesiono jego nazwę na najbliższe Jez. Budwickie (Mp-50-N-34-76-A, Rys. 3), które zapewne nie figurowało w wykazie dostępnym kartografowi. Obecnie błąd ten skorygowano (widoczne na rys. 3 etykiety PRNG), ale na wszystkich dostępnych mi mapach topograficznych był on powielony.

Innym przykładem jest nadana po 1945 r. nazwa rowu *Krzywiec*, ld. Głównej (→ Siekierna → Czarna Woda → Kaczawa → Odra), będąca tłumaczeniem wcześniejszej niemieckiej nazwy *Krummer Graben*, od niem. *krumm* ‘krzywy’. Na niemieckich mapach z lat 1902 i 1936 (MBI nr 4460) nazwa ta odnosi się do cieku o charakterystycznym „wygięciem”

kształcie. Jednak na polskich mapach hydro- i topograficznych, poza jednym wyjątkiem (Mp-25-451.22 z 1980 r.), nie wzięto pod uwagę znaczenia podstawy nazwy *Krzywiec* i oznaczono nią zupełnie inny ciek, będący bezpośrednim dopływem Siekiernej, kilka kilometrów dalej (taka też jest niestety jego lokalizacja w wykazie standaryzowanych nazw. W PRNG już skorygowano ten błąd).

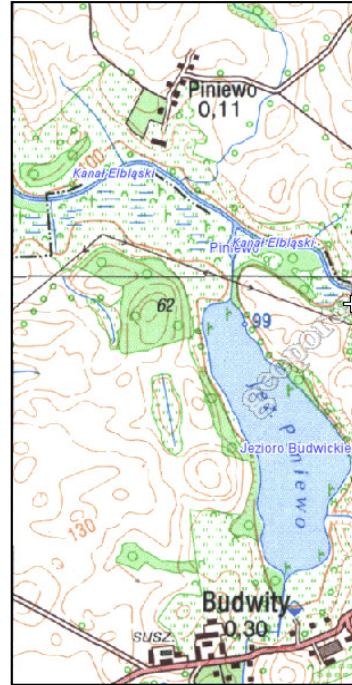

Rys. 1.

Zestawienie zapisów dla danego obiektu. Kolejnym elementem hasła w słowniku jest chronologiczne zestawienie możliwie największej liczby zapisów dla danego obiektu, sięgających możliwie najdalej wstecz. Każdy zapis opatrzony jest datą powstania dokumentu (źródła), skrótem tytułu danego źródła, jego tomem, numerem strony, numerem dokumentu, a w przypadku wieloarkuszowych źródeł kartograficznych także numerem i godłem arkusza. Zebranie w jednym miejscu wszystkich zapisów dla danego obiektu umożliwia nie tylko podanie poprawnej etymologii i prześledzenie zmian w obrębie nazewnictwa, ale też porządkuje nieład, jaki panuje szczególnie w przypadku nazewnictwa wodnego na tzw. Ziemiach Zachodnich. Ten swego rodzaju rejestr, przegląd stanowisk prezentowanych w poszczególnych źródłach, może stanowić bazę (zresztą już kilkakrotnie za nią posłużył, np. w pracach Komisji Nazw Miejscowych i Obiektów Fizjograficznych) dla osób i instytucji zajmujących się standaryzacją nazewnictwa i sporządzaniem jego wykazów, z których potem korzystają kartografowie oraz instytucje administracji publicznej.

Rys. 2.

Rys. 3.

Poszczególne hasła są oznaczane (tagowane), jeśli występują w nich nazwy w przypadkach zależnych lub też nazwy przymiotnikowe od nazw miejscowych, co będzie można wykorzystać w innych pracach językoznawczych czy standaryzacyjnych (np. przy aktualizacjach Wykazu urzędowych nazw miejscowych, gdzie zawarta jest informacja o postaci przymiotnika od danej nazwy miejscowej).

Etymologia. W części poświęconej etymologii objaśnia się pochodzenie nazwy, tzn. wskazuje podstawę, od jakiej została ona utworzona. Jeśli podstawę stanowi inna nazwa własna, np. nazwa miejscowa czy terenowa opatruje się ją również datą pierwszego poświadczenia. Opisuje się też sposób utworzenia nazwy (czy została przeniesiona z innej nazwy w wyniku transnimizacji czy utworzono ją sufiksalnie itd.), prezentuje się zmiany językowe, jakie w niej zaszły oraz ich przyczyny. Określa się również pochodzenie językowe nazwy.

W tej części hasła znajdziemy także informacje o tym, czy dana nazwa jest „sztuczna” (np. nadana przez administrację hitlerowską lub powstała w wyniku prac KUNM w latach powojennych). Jak widać, ta najbardziej językoznawcza część hasła również może przynieść korzyści badaczom zajmującym się historią i geografiami.

Spis wykorzystanej literatury. Na końcu każdego hasła wprowadzane są skróty tytułów opracowań wraz z odniesieniem do numeru tomu (jeśli jest) i strony, z których korzystano przy opracowywaniu danego hasła. Umożliwia to porównanie wprowadzonych danych z informacjami, jakie znajdują się w innych opracowaniach. Jest to swego rodzaju bibliografia pojedynczego hasła.

2.2. Wyszukiwanie i wyświetlanie haseł

Podstawowy wygląd słownika ma charakter aktywnego indeksu alfabetycznego wszystkich obiektów, które zostały wprowadzone do słownika. Ponadto możliwe są dwa sposoby przeszukiwania słownika: prosty, gdzie wyszukiwanie będzie obejmowało tylko nagłówki haseł (a więc współczesną nazwę obiektu, bądź najpóźniej poświadczoną) oraz złożony, pozwalający na formułowanie zapytań podług wielu kryteriów, na które składają się wszystkie wprowadzone dane omówione powyżej, czyli: nazwa współczesna, typ obiektu, dane fizyczne, lokalizacja, status (zaginiony, nieistniejący), nazwa historyczna, wariant nazwy, nazwa odcinkowa, zakres czasowy dokumentacji dla danego obiektu, źródło pochodzenia zapisu, dane językowe dotyczące nazwy wprowadzone w części poświęconej etymologii. Przykładowo, możliwe będzie wyszukanie wszystkich obiektów, których nazwy rozpoczynają się od ciągu liter *Mas-*, znajdują się w dorzeczu Wieprza i mają zapisy historyczne między XVIII a XX w. lub też wszystkie obiekty będące lewobrzeżnymi dopływami Parsęty, dodatkowo znajdujące się w wykazie Podział Hydrograficzny Polski z 1980 r., które miały w przeszłości niemiecką nazwę.

Wyszukane hasła można wyświetlać na dwa sposoby – rozbudowany (z mapami i kolorowymi wyróżnieniami segmentów tekstu) oraz zwięzły, przeznaczony do druku. Można zarówno wyświetlać jedno z wyszukanych haseł, jak i wszystkie na raz, tak by mieć możliwość porównania poszczególnych danych dla różnych obiektów.

3. PODSUMOWANIE

Omówiony powyżej *Słownik nazw wodnych Polski* nie jest jeszcze ukończony. W zakresie prac technicznych (informatycznych) wymaga wielu poprawek, by mógł funkcjonować w pełni poprawnie. Jeśli chodzi o prace merytoryczne, leksykograficzne, to materiał zasadniczo jest już zebrany i w części zweryfikowany (choć oczywiście proces ten może być wznawiany, gdy pojawią się kolejne źródła informacji). Obecnie głównym zadaniem twórców słownika są prace etymologiczne.

Słownik nazw wodnych Polski jest przede wszystkim opracowaniem językoznawczym, onomastycznym. Jednak, jak można było się przekonać, zawiera również szereg danych geograficznych i historycznych, co – jak wierzymy – będzie podstawą do wykorzystania go przez badaczy, a także wszystkich zainteresowanych tymi dziedzinami. W tekście zaznaczono, że zebrane przez nas (i wielu innych autorów onomastykonów) dane już kilkakrotnie były wykorzystane w pracach spoza językoznawstwa. Wydaje się nam, że zestawienie i uporządkowanie danych nazewniczych może wzbogacić treść rejestrów typu PRNG, atlasów hydrograficznych oraz ułatwić ich tworzenie. Pomocne będzie także przy pracach standaryzacyjnych z zakresu nazewnictwa geograficznego.

LITERATURA

- Borek H. (red.), 1983. *Hydronimia Odry. Wykaz nazw w układzie hydrograficznym*. Opole.
Duma J., Rzetelska-Feleszko E., 1977. *Nazwy rzeczne Pomorza między dolną Wisłą a dolną Odrą*. Wrocław.
Duma J., 1999. *Nazwy rzek lewobrzeżnego Mazowsza z całym dorzeczem Pilicy*. Warszawa.

Duma J., 2010. Nazwy wodne w dorzeczu Warty od Proсны po ujście do Odry (z wyłączeniem dorzecza Noteci). Warszawa.

Gołaski J., 1996. Wprowadzanie nazw ustalonych po 1951 roku na mapy (na przykładzie obiektów wodnych). *Hydronimia słowiańska*, t. II, s. 167–171.

HE – *Hydronymia Europaea*, hrsg. W. P. Schmid: 1. H. Górniewicz, *Gewässernamen im Flußgebiet der unteren Weichsel*; 2. E. Rzetelska-Feleszko, *Die Zuflüsse zur Ostsee von der Weichselmündung bis zur Persante*; 3. J. Rieger, *Gewässernamen im Flußgebiet des Wisłok*; 4. J. Duma, *Zuflüsse zur unteren Oder und zur Ostsee bis zur Persante*; 5. M. Biolik, *Zuflüsse zur Ostsee zwischen unterer Weichsel und Pregel*; 6. H. Mól, *Gewässernamen im Flußgebiet des Wieprz*; 7. A. Belchnerowska, *Die Namen der stehenden Gewässer im Zuflußgebiet der Ostsee zwischen unterer Oder und unterer Weichsel*; 8. M. Biolik, *Die Namen der stehenden Gewässer im Zuflußgebiet des Pregel und im Einzugsbereich der Zuflüsse zur Ostsee zwischen Pregel und Memel*; 9. K. Rymut, *Gewässernamen im Flußgebiet der oberen Weichsel von der Quelle bis zu Soła und Przemsza*; 10. E. Bilut, *Gewässernamen im Flußgebiet des Westlichen Bug*; 11. M. Biolik, *Die Namen der fließenden Gewässer im Flußgebiet des Pregel*; 12. K. Rymut, *Rechte Zuflüsse zur Weichsel zwischen Soła und Dunajec*; 13. K. Rymut, M. Majtán, *Gewässernamen im Flußgebiet des Dunajec*. 14. J. Duma, *Gewässernamen im Linken Zuflußgebiet der Weichsel zwischen Pilica und Brda.*; 15. K. Rymut, *Gewässernamen im rechten Zuflußgebiet der Weichsel zwischen Dunajec und Wisłok*; 16. K. Rymut, *Gewässernamen im linken Zuflußgebiet der Weichsel zwischen Przemsza und Pilica*; 17. J. Rieger, *Gewässernamen im Flußgebiet des San (Teil I: Die fließenden Gewässer, A-O)*; 18. J. Rieger, *Gewässernamen im Flußgebiet des San (Teil I: Die fließenden Gewässer, P-Ž; Teil II: Die stehenden Gewässer)*; 19. M. Biolik, *Gewässernamen im Flußgebiet der Narew von der Quelle bis zur Einmündung der Biebrza (Teil I: Die fließenden Gewässer)*; 20. M. Biolik, *Gewässernamen im Flußgebiet der Narew von der Quelle bis zur Einmündung der Biebrza*. Stuttgart, 1985–2005.

HPol – *Nazewnictwo geograficzne Polski. T. I. Hydronimy, Cz. 1. Wody płynące, źródła, wodospady, Cz. 2, Wody stojące*. Warszawa, 2006.

Jakus-Borkowa E., 1989. *Hydronimia powiatu świeckiego*. Opole.

Pawłowski E., 1996. *Nazwy wodne Sądecczyzny*. Kraków.

Rieger J., 1969. *Nazwy wodne dorzecza Sanu*. Wrocław.

Rieger J., Wolnicz-Pawłowska E., 1975. *Nazwy rzeczne w dorzeczu Warty*. Wrocław.

Rospond S., 1951. *Słownik nazw geograficznych Polski zachodniej i północnej*. Wrocław–Warszawa.

Rymut K., 2002. „Nazwy wodne Polski”. *Cel. Założenia metodologiczne. Zasady redakcyjne*. *Onomastica*, XLVII, s. 37–48.

SPDO – *Szczegółowy podział dorzecza Odry i rzek Przymorza*. *Prace Polskiego Instytutu Hydrologiczno-Meteorologicznego*. Warszawa, 1949.

Wolnicz-Pawłowska E., 2006. *Nazwy wodne dorzecza Warty od źródeł do ujścia Proсны*. Warszawa.

Zwoliński P. (red.), 1965. *Hydronimia Wisły. Wykaz nazw w układzie hydrograficznym*. Wrocław.

Mapy:

AtPHP – *Atlas podziału hydrograficznego Polski. Cz. 1. Praca zbiorowa pod kierunkiem H. Czarneckiej*. Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej. Warszawa 2005.

HydroMp-50 – *Mapa Hydrograficzna Polski w skali 1:50 000 (dostępna w przeglądarce map Geoportalu)*.

- MBI – Messtischblätter. Mapy niemieckie w skali 1:25 000. Kgl. Preuss. Landesaufnahme.
Mp-10 – Mapa topograficzna Polski w skali 1:10 000 w układzie 1965 i 1992 (dostępna w przeglądarce Geoportalu).
Mp-25 – Mapa topograficzna Polski w skali 1:25 000 w układzie 1965 (dostępna w przeglądarce Geoportalu).
Mp-50 – Mapa topograficzna Polski w skali 1:10 000 w układach 1965, 1942, 1992 (dostępna w przeglądarce Geoportalu).
PHP – Podział hydrograficzny Polski. Cz. II. Mapy w skali 1:200 000. Warszawa, 1980.

THE ELECTRONIC DICTIONARY OF HYDRONYMS IN POLAND

KEY WORDS: hydronymy, toponymy, lexicography, geographical names register

SUMMARY: In the article I present the electronic version of the dictionary of hydronyms in Poland. It aims to collect a wide amount of water facilities (both flowing and standing) that have a name (or had it in the past). Each entry in the dictionary consists of the following information: the contemporary name of an object, the physical properties of an object (length, area), the geographic location, the chronological summary of historical records and the etymology of each name. Electronic version of the dictionary (with the assumption of availability online) allows editing the entries, as well as searching and sorting in the database according to multiple criteria and filters. In the article I describe the process of creation of the dictionary and its subsequent use. I also pay attention to the problems we face with data acquisition from different geographic information databases.

mgr Paweł Swoboda
e-mail: pawels@ijp-pan.krakow.pl
telefon: +48 510 328 061